

Nr 3

Av herr Hagberg i Stockholm m. fl., om lagfästade av rätten till arbete.

Samhällets skyldighet att säkra arbete och utkomstmöjligheter framstår i dag för de breda lagren som en självskriven sak, såväl i vårt land som utomlands. Det har bl. a. lett till att det i den förklaring om de mänskliga rättigheterna, som antogs av FN:s generalförsamling 1948, i artikel 23 mom. 1 heter:

»Envar har rätt till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet.»

I en rad länder finns bestämmelser av denna eller likalydande innebörd numera inarbetade i författningarna. Senast har detta skett i Norge, där stortinget beslutat tillföra grundlagen en paragraf av följande lydelse:

»Det åligger statens myndigheter att tillrättalägga förhållandena så att varje arbetsduglig människa kan skaffa sig utkomst genom sitt arbete.»

Även om detta närmast är en principförklaring utan bindande förpliktelser för staten eller arbetsgivarna, så är det dock ett steg som är värt att observera.

Den fulla sysselsättningen — sken och verklighet

Full sysselsättning anses för närvarande råda i Sverige. Liksom tidigare saknar emellertid löntagarna g a r a n t i e r för den fulla sysselsättningen och därmed verklig trygghet i anställningen. Man behöver i det fallet blott erinra om helgpermitteringarna under tiden 24 december—6 januari, som berörde ett relativt stort antal industriföretag med 25 000 anställda, och som för de flesta medförde betydande inkomstbortfall. Men främst är det den aktuella utvecklingen inom textil- och beklädnadsindustrien, som skrämmande blottat frånvaron av trygghet i anställningen. Enbart under andra halvåret 1954 har följande driftsnedläggelser genomförts eller varslats:

1) Kampenhofs AB i Uddevalla går i likvidation. 200 å 300 anställda berörs.

2) Wahlqvistska Klädesfabriken i Svängsta försätts i konkurs. Hela personalen — cirka 170 — uppsäges.

3) Kamko Konfektionsfabrik i Uddevalla nedlägges. Cirka 45 anställda berörs.

4) Drags Fabriker i Norrköping nedlägges. 150 arbetare berörs.

5) Ulriksfors Väveri i Jämtland skall nedläggas. Ett 100-tal anställda berörs.

6) Marks Linnemanufaktur i Trollhättan nedlägges. Ett 35-tal anställda berörda.

7) Knut Hagbergs Fabriks AB i Norrköping nedlägges. Ett 20-tal anställda berörs.

Varje sådan driftsnedläggelse får betydande skadeverkningar, främst för den berörda arbetskraften, men också för den kommun och bygd där företaget är beläget. För arbetarna vid Kampenhofs AB har det, alltsedan bolagsstämman i juli fattade beslut om likvidation, varit månader av pressande ovisshet. Varje sådant fall, som exempelvis nedläggandet av Drags Fabriker i Norrköping, rymmer inte så litet av tragik; bland de drabbade arbetarna finns många med årtiondens anställningstid vid företaget. Liknande kan sägas om nedläggandet av Ulriksfors Väveri, som får en förlamande effekt i en hel bygd.

Mot denna bakgrund framstår det som fullkomligt absurt, att bestämmelserätten i fråga om produktionen skall ligga i händerna på enskilda kapitalintressenter eller grupper av sådana och att driftsnedläggelser skall kunna dikteras utifrån enskildas krassa profitintressen. Ty det är ju vad det i realiteten rör sig om i de flesta av ovan relaterade fall: att »koncentrera» driften så att den skall bli mer »lönande».

Det är ingen tvekan om, att vad som förevarit inom textil- och beklädnadsindustrien under 1954 och som framdeles kan komma att göra sig gällande inom andra näringsgrenar, i hög grad aktualiserat kravet på en annan tingens ordning, som lägger bestämmelserätten i fråga om produktionen i samhällets händer, till skydd för den berörda arbetskraften liksom för samhällsintressena lokalt och efter större måttstock.

Vad gör de statliga planeringsorganen?

Från löntagarnas och deras fackliga organisationers sida knöts det vissa förhoppningar till det initiativ, som regeringen tog i slutet av 1952 att låta utreda hela problemkomplexet om »produktionsfrämjande åtgärder vid vikande konjunkturen». Direktiven var mycket vittgående och samtidigt så konkret avfattade, att de tydde på att statsmakterna avsåg att skaffa sig ett visst grepp om produktionen och den fulla sysselsättningens betingelser. Utredningskommittén begränsade sig emellertid till en inventering av de beställningar, som det allmänna avsåg att under viss tid placera i industrien, och som vid behov eventuellt skulle kunna tidigareläggas. Man kom exempelvis fram till att statliga beställningar till ett värde av 1 582 milj. kronor, som belöpte sig på budgetåret 1954/55 eller senare, vid behov skulle kunna tidigareläggas. Av detta belopp avsåg emellertid ej mindre än 1 054 milj. kronor, d.v.s. drygt två tredjedelar, militära beställningar. Så lättvindigt gjorde denna utredning ifrån sig, att huvudposten i dess redovisade mot-

medel mot sysselsättningsminskning utgjordes av budgetanslagen respektive beställningsbemyndiganden rörande krigsmateriel!

Denna lättvindighet framträder också i fråga om textil- och beklädnadsindustrien. Trots att kommittén arbetade under en tidrymd, då svårigheterna inom denna industrigren redan var ett faktum, innehåller dess betänkanden inga som helst förslag utöver den företagna inventeringen, för textil- och beklädnadsindustriens del slutande på 63 milj. kronor eller 2 % av hela tillverkningsvärdet 1951. Också här är det betecknande, att en av de största posterna, 19 milj. kronor, utgöres av krigsmateriel (gasmasker).

I enlighet med kommitténs förslag har tillsatts en nämnd för planering av ekonomiska stabiliseringsåtgärder, med uppgift bl. a. att utarbeta förslag till åtgärder, som vid behov skall kunna tillämpas för motverkande exempelvis av depressiva tendenser. Härvidlag har man endast att konstatera, att nämnden hittills inte synes ha givit några livstecken ifrån sig, trots att läget i synnerhet inom textil- och beklädnadsindustrien länge påkallat åtgärder från statsmakternas sida.

Det är angeläget att nämnden, vars tillkomst det i och för sig funnits anledning att hälsa med viss tillfredsställelse, ges de befogenheter och resurser som är erforderliga för att den skall kunna ta itu med de viktiga uppgifter, som den borde ha sig förelagda.

Tryggheten på arbetsplatsen

Vid fjolårets riksdag förelåg ett förslag om att i lag stadga skyldighet för företag att underrätta arbetsmarknadsorganen om planerad driftsnedläggelse eller driftsinskränkning. Det avböjdes av riksdagen under hänvisning till det s. k. frivilliga varselsystem som inrättades 1952. Detta system måste betecknas som i hög grad otillfredsställande, vilket utvecklingen under fjolåret givit ytterligare belägg för. Först och främst rör det sig endast om ett frivilligt åtagande från arbetsgivarorganisationernas sida, som inte på något sätt är bindande. Vidare avser bestämmelsen om varsel minst två månader i förväg inte alla slags driftsinskränkningar; korttidspermittering och fortlöpande arbetstidsförkortning är således uttryckligt undantagna. Vad som dessutom är viktigt att observera, är det sätt på vilket överenskommelser i många fall tillämpas; företagsledningen låter varsla om driftsnedläggelse eller -inskränkning; efter några veckor heter det att man »skall försöka köra ytterligare någon tid», vilket lätt inger såväl de anställda som arbetsmarknadsmyndigheterna förhoppningar; efter ytterligare en tid kommer så ett överrumplande besked om definitivt stopp. Detta är ju ett klart kringgående av huvudsyftet med överenskommelsen, nämligen att anställda och myndigheter skall veta minst två månader i förväg när den varslade åtgärden sätter in, och framhäver i sin tur kraftigt behovet av att nuvarande överenskommelse ersättes av en lag, som klart stipulerar arbetsgivarnas skyldigheter vid planerade driftsförändringar.

Rätten till arbete bör förankras i lag

De synpunkter som här utvecklats leder fram till övervägandet, huruvida inte rätten till arbete bör lagfästas på samma sätt som skett i en rad andra länder samt att till ett sådant lagfästande fogas bestämmelser, som gör denna rätt till en realitet för de breda lagren. En sådan lagstiftning skulle kunna bli stommen till en framtida arbetsbalk, i vilken de framsteg, som arbetarmassorna på hithörande område tillvunnit sig, kunde sammanföras och förankras.

För säkrandet av rätt till arbete, full sysselsättning och trygghet i anställningen erfordras nu enligt vår mening följande:

1. Envars rätt till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet förankras i lag.

2. Samhälleliga planeringsåtgärder för upprätthållande av produktion och full sysselsättning.

3. Kapitalisterna berövas rätten att själva avgöra om företag skall drivas eller slå igen. Där de vägrar att hålla i gång viktig produktion, övertar samhället företagen och driver dem i egen regi.

4. Skyldighet för företag att varsla om planerade förändringar av driften i så god tid, exempelvis två månader i förväg, att arbetsmarknadsmyndigheterna kan överväga och vidta lämpliga åtgärder.

Vi hemställer,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utarbetande av förslag till lag i överensstämmelse med ovan angivna punkter samt att detta snarast möjligt förelägges riksdagen.

Stockholm den 12 januari 1955

H. Hagberg

Helmer Holmberg

Knut Senander

Gerda Nilsson